

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

HT06-2611-112

- Fröken jag fattar inte!

Om skolsituationen för elever med annat
modersmål än svenska

Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Anna Talarczyk

Handledare: Bertil Nelhans

Abstract

Titel: - Fröken jag fattar inte!

En kartläggning av undervisningsformer i grundskolan för elever med annat modersmål än svenska

Författare: Anna Talarczyk

Handledare: Bertil Nelhans

Institution: Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs Universitet

Typ av arbete: Examensarbete, 10 p

Antal sidor: 33

Tidpunkt: november 2006 – januari 2007

Syfte och frågeställningar: Huvudsyftet med denna uppsats har varit att kartlägga undervisningsformer och arbetsätt som syftar till att förbättra studieresultaten i grundskolan för elever med annat modersmål än svenska, samt koppla dem till relevant forskning om dessa elever och deras skolframgång. Uppsatsen har också belyst hur myndigheters insatser och åtgärder relaterat till befintlig forskning.

Frågeställningar:

1. Hur kan skolor arbeta för att studieresultaten för elever med annat modersmål än svenska ska förbättras?
2. Vilka slutsatser om olika arbetsformer kan dras utifrån forskning kring skolframgång för elever med annat modersmål än svenska?
3. Hur relaterar myndigheters insatser och åtgärder till praktiska erfarenheter och forskning?

Metod: Ovan ställda frågor har besvarats genom en litteraturgenomgång. Eftersom uppsatsens syfte varit att kartlägga och redovisa är litteraturgenomgång en praktisk metod. Litteraturen har bestått av tidigare forskning, rapporter från myndigheter, artiklar och lärares dokumentation av den egna verksamheten.

Framst har svenska forskare och rapporter refererats. De forskare och författare till litteraturen som uppsatsen stödjer sig mot har samtliga lång erfarenhet av att arbeta med barn som har svenska som andra språk, eller är flitigt refererade forskare inom området. Litteraturen består även av exempel av hur lärare arbetar rent praktiskt, vilken kopplats till relevant forskning.

Huvudresultat:

För att kunna erbjuda alla elever en likvärdig skolgång krävs att de tillämpade arbetsformerna är flexibla och tar sin utgångspunkt i elevens behov. För elever med annat modersmål än svenska kan studiestöd på modersmålet underlätta. Det finns dock många andra faktorer som spelar in på elevernas studieresultat, t.ex. sociokulturell bakgrund. Myndigheten för skolutveckling satsar dock extra resurser till skolor i segregerade områden under det kommande året.

Innehållsförteckning

Förord	5
1 Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Metod och material	7
2 Bakgrund	8
2.1 Begrepp i uppsatsen	9
2.1.1 Om arbetet med uppsatsen: Definitionssvårigheter och motsägelsefulla uppgifter	9
3 Forskning kring lärande situationen för elever med Annat modersmål	11
3.1 Hur lyckas dessa elever i den svenska skolan, och vad kan det bero på?	12
4 Undervisningsformer och arbetssätt anpassade för elever i grundskolan med annat modersmål än svenska	14
4.1 Olika former av ämnesundervisning på modersmålet	15
4.1.1 Tvåspråkig klass och sammansatt klass	15
4.1.2 Svenskklass med studiestöd på modersmålet	16
4.2 Andra undervisningsformer tänkta att stödja elever med ett annat modersmål än svenska	18
4.2.1 Samarbete mellan ämneslärare och lärare i Sv2 samt modersmållärare	18
4.2.2 Reviderad studieplan	18
4.2.3 Omarbetning av läromedel och skolans organisation	19
4.3 Lärarens förhållningssätt till eleverna	19
4.4 Sammanfattning av kapitel 4	20
5 Vad säger forskningen	21
5.1 Med eleven som utgångspunkt	21
5.2 Involverade föräldrar	23
5.3 Möjlighet att utveckla sitt tänkande på modersmålet	24
5.4 Organisation och personal	25
5.5 Sammanfattning av kapitel 5	25

6 Hur omsätter statliga myndigheter teoretisk forskning, rörande elever med annat modersmål än svenska i praktiken?	26
6.1 Regeringens satsningar riktade till skolor med hög andel elever med annat modersmål	27
6.2 Myndigheten för skolutvecklings satsningar under 2006-2007	27
6.2.1 Hur relaterade dessa satsningar till forskningen?	28
7 Sammanfattande diskussion	29
7.1 Hur kan skolor arbeta för att studieresultaten för elever med ett annat modersmål än svenska förbättras?	29
7.2 Vilka slutsatser om olika arbetsformer kan dras utifrån forskning kring skolframgång för elever med ett annat modersmål än svenska?	30
7.3 Hur relaterar myndigheters insatser och åtgärder till praktisk erfarenhet och forskning?	30
7.4 Avslutande diskussion	31
Litteratur	32

Förord

Jag har skrivit mitt examensarbete på egen hand. Detta har medfört en större arbetsbörda, och att jag saknat en välbehörlig kritiker och samtalspartner, men det har även inneburit en större frihet och möjlighet till ett kompromisslöst ämnesval. Situationen för elever med annat modersmål än svenska är något som jag engagerat mig i under större delen av min lärarutbildning. Jag ser detta som en specialisering inom ett område som jag gärna arbetar med som yrkesverksam lärare. Under tiden jag har skrivit examensarbetet har jag arbetat parallellt på en grundskola i Västsverige med internationell profil. Där sex av tio elever har ett annat modersmål än svenska, och det är till stor del deras skolsituation som inspirerat mig till att skriva denna uppsats.

1 Inledning

Titeln till denna uppsats, *Fröken jag fattar inte*, kommer från en romsk flicka som behövde hjälp med en matematikuppgift. Det var ungefär två år sedan och hon gick då i fjärde klass på den skola jag som lärarstudent haft min verksamhetsförlagda utbildning. Det är en skola där sex av tio elever har en utomnordisk bakgrund, och just den här flickan hade då varit i Sverige i två år. Hon hade inga direkta problem med att göra sig förstådd på svenska, men stora svårigheter att följa med i undervisningen. Den här dagen hade jag suttit med henne större delen av lektionen och försökt hjälpa henne att förstå uppgifterna på stencilen som hon hade framför sig. De var anpassade för de tidigare årskurserna och mycket enkelt utformade. Ändå fick jag förklara gång på gång hur hon skulle göra, och vi var båda frustrerade. Till slut avbröt hon mig och frågade vad jag menade när jag sade ”är lika med”.

Den här typen av problem vid ämnesundervisningen för elever med annat modersmål än svenska gör att man knappast kan tala om en likvärdig skola för deras del. Språket är inte bara viktigt som kommunikations medel, språket fungerar också som ett tankeredskap. När vi talar om hur elever med annat modersmål än svenska varken utvecklar modersmålet eller lär sig svenska glömmer vi lätt hur detta får stora konsekvenser för deras utveckling. Språket hjälper oss att formulera tankar och de elever som inte fått möjlighet att utveckla sin tankeförmåga på sitt förstaspråk har kanske bara sin bristfälliga svenska som enda tankeinstrument (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman m.fl., 1993: 65). I *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige* skriver Hyltenstam och Tuomela om att det är ett stort steg mellan det stadium där ett barn lärt sig så mycket av ett språk att det kan använda det i vardagliga situationer och den fas då språket fungerar effektivt för inläring (Hyltenstam & Tuomela i Hyltenstam, red. 1996: 42). Forskning visar att det tar 5 – 7 år att uppnå en sådan nivå i svenska (Cummins 1981 i Hyltenstam & Tuomela, i Hyltenstam red. 1996: 42).

Det är ett ökande antal elever som varje år börjar i skolan med begränsade kunskaper i svenska, elever som har helt andra förutsättningar att nå upp till målen än jämnåriga med svenska som modersmål. Den effektivaste metoden för att måluppfyllelse i alla ämnen (svenska undantaget) är ju naturligtvis ämnesundervisning på modersmålet. Problemet är knappast att det är praktiskt omöjligt att ha undervisning på enbart t ex arabiska, åtminstone inte i invandratäta områden. Svårigheterna ligger snarare i att undervisning i och på modersmålet befaras konkurrera med inläringen av svenska, samt leda till ökad segregation. Huruvida dessa farhågor är berättigade kommer inte denna uppsats att ta ställning till. Däremot är det klart att dagens situation i skolan, där en stor andel av eleverna med annat modersmål än svenska inte uppfyller målen, knappast främjar integrationen. Istället ökar den klyftorna mellan ”svenskar” och ”invandrare”, och den generellt lägre utbildningsnivån hos den sistnämnda gruppen gör invandrarskapet till en klassfråga nästan lika mycket som en etnisk.

1.1 Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med denna uppsats är att kartlägga undervisningsformer och arbetsätt som syftar till att förbättra studieresultaten i grundskolan för elever med annat modersmål än svenska, samt koppla dem till relevant forskning om dessa elever och deras skolframgång. Uppsatsen kommer också att belysa hur myndigheters insatser och åtgärder relaterar till befintlig forskning.

Uppsatsens ambition är att ge en övergripande bild av dagens skolsituationen för elever med ett annat modersmål.

Frågeställningar:

1. Hur kan skolor arbeta för att studieresultaten för elever med annat modersmål än svenska ska förbättras?
2. Vilka slutsatser om olika arbetsformer kan dras utifrån forskning kring skolframgång för elever med annat modersmål än svenska?
3. Hur relaterar myndigheters insatser och åtgärder till praktiska erfarenheter och forskning?

1.2 Metod och material

Ovan ställda frågor kommer jag att försöka att besvara genom en litteraturgenomgång. Eftersom uppsatsens syfte är att kartlägga och redovisa är litteraturgenomgång en praktisk metod. Litteraturen består av tidigare forskning, rapporter från myndigheter, artiklar och lärares dokumentation av den egna verksamheten.

Främst kommer svenska forskare och rapporter att refereras. De forskare och författare till litteraturen som uppsatsen stödjer sig mot har samtliga lång erfarenhet av att arbeta med barn som har svenska som andra språk, eller är flitigt refererade forskare inom området. Antingen har de en bakgrund som lärarutbildare, eller så är de direkt knutna till något universitet eller högskola. Särskild tyngd har de forskare som Skolverket och Myndigheten för skolutveckling refererat till i sina rapporter (Parszyk och Viberg).

Litteraturen består också av exempel av hur lärare arbetar rent praktiskt, vilken kopplas till relevant forskning. Det finns en hel del skrivet om skolsituationen för barn med finska som modersmål från 1970- och 80-talet. Löfgren, t ex, har skrivit ett flertal rapporter, och presenterat egen forskning. Jag har dock valt att främst koncentrera mig på modernare studier (från 1990 och framåt), dels som avgränsning och dels för att situationen har förändrats i och med att Sverige nu har ett flertal större språkliga minoriteter.

Litteraturen har valts ut efter sin relevans, därför är det främst svenska forskare och studier som refereras. Dels rör det sig om empirisk data som statistik över skolresultat, och dels om praktiska exempel ur verksamma lärares konkreta vardag. Integrationsverket, Myndigheten för skolutveckling, Skolverket och regeringens hemsidor har bidragit med mycket material och med uppslag om annan litteratur. Jag har också sökt på Internet efter artiklar som rör ämnet. I dessa fall har jag varit extra noggrann med att kontrollera källorna till dessa artiklar, och har utgått från myndigheter, forskningsinstitut, dagstidningar (i ett fall SR) och andra källor som kan anses pålitliga.

2 Bakgrund

Sedan 1960-talet har vi i Sverige haft ett kännbart ökande antal elever med begränsade kunskaper i svenska, till följd av den ökade migrationen (Viberg i Hyltenstam 1996: 110).

År 1968 tillsattes en omfattande invandrarutredning i Sverige. Dess huvudbetänkande publicerades sex år senare med titeln *Invandrarna och minoriteterna* (SOU 1974:69 i Löfgren 1986). Där formulerades målen för den framtida invandrar- och minoritetspolitiken, där jämlikhet, valfrihet och samverkan var viktiga begrepp (Löfgren 1986: s. 2). År 1975 tillsatte regeringen en arbetsgrupp med uppgift att särskilt utreda invandrarelevs utbildningssituation. I deras betänkande, *Förslag om åtgärder för invandrabarn i förskola, grundskola och gymnasieskola* (DsU 1975:13 i Löfgren, 1986) framhöll gruppen att invandrareleverna måste utveckla sitt modersmål för att uppnå aktiv tvåspråkighet. Denna utredning låg sedan som förslag till hemspråksreformen som antogs av riksdagen 1977. Där fastslogs rätten till hemspråksträning, förutsatt att det fanns minst fem barn med samma hemspråk i kommunen. Hemspråksundervisningen bestod dels av undervisning i hemspråket, men erbjöd också eleverna en möjlighet att få studiehandledning i andra ämnen på sitt hemspråk (Löfgren, 1986: 3-4). Hemspråksreformen innebar således inte bara undervisning i hemspråket, utan också *på* hemspråket. Detta skedde dock i begränsad utsträckning, eftersom eleverna enbart hade rätt till två timmars hemspråk per vecka, och den undervisande läraren ambulerade ofta mellan flera olika skolor.

Generellt har invandringen till Sverige övergått från framförallt arbetskraftsinvandring på 1960-talet till huvudsakligen flyktinginvandring de senaste decennierna. Till flyktinginvandringen hör också s.k. anhöriginvandring, vilken utgör nästan hälften, resten består av invandring som skett på humanitära grunder och av skyddsbehov. Idag är de elever som har föräldrar som invandrat på grund av arbetsmarknadsskäl mindre än 1 procent (Skolverket, 2004: 3).

På 1980-talet var de finsktalande den största invandrargruppen i Sverige. Sverige hade alltså en förhållandevis homogen grupp invandrare. Under de kommande decennierna skulle dock invandringen komma att öka dramatiskt, och även bli betydligt mer heterogen. Detta fick konsekvenser för kommunernas möjlighet att erbjuda hemspråk, så den ökade invandringen ledde till en försämrad möjlighet till modersmålsundervisning för dessa elever. Även om det är lagligt fastslaget att alla barn och ungdomar som har ett annat dagligt umgängesspråk i hemmet än svenska har rätt till modersmålsundervisning, kan undantag göras om det är färre än fem elever i undervisningsgruppen (gäller ej elever med något av de officiella minoritetsspråken), eller om det inte finns någon lämplig modersmålslärare (Skolverket, 2006).

Ett annat ämne framtaget särskilt för elever med ett annat modersmål är svenska som andraspråk (fortsättningsvis kommer det att benämnas som Sv2). Syftet med Sv2 är att elever med ett annat modersmål ska behärska svenska språket lika bra som elever med svenska som modersmål. På grundskolan kan man läsa både Sv2 och vanlig svenska, men de är två separata ämnen, och Sv2 har en egen kursplan och egna betygskriterier. Skolverket konstaterade dock i sin lägesbedömning från 2006 att både rektorer och lärare saknade kunskap om ämnet, som på många håll hanterades som ett stöd till svenskämnet (Skolverket, 2006).

2.1 Begrepp i uppsatsen

Hemspråk är den beteckning som används i äldre forskning, men som formellt ersattes med termen modersmål 1997. Med modersmålet menas det språk som det lilla barnet tillägnar sig under sina första år, ett annat ord för detta är primärspråk. Det avgörande är alltså barnets förhållande till språket, och inte moderns. Utlandsadopterade som kommer hit som mycket små kommer alltså inte här att räknas till elever med annat modersmål än svenska. Inte heller barn med en förälder med ett annat förstaspråk än svenska, förutsatt att svenska är det språk som eleven har som sitt förstaspråk, räknas här till elever med annat modersmål än svenska.

I denna uppsats kommer hädanefter begreppet modersmål att användas. Svenska som andraspråk förekommer sparsamt i denna uppsats, eftersom det lätt kan förvecklas med skolämnet med samma namn. Däremot kommer andraspråk att användas för att beteckna det språk som inte är elevens modersmål (i denna uppsats svenska). Elever med utländsk bakgrund kommer också att användas. Denna betäckning inkluderar även elever födda i Sverige och som har talat svenska hela livet, men bor i segregerade områden och/eller identifierar sig själva som invandrare. Som kommer att framgå finns det andra faktorer som påverkar elevernas skolframgång än enbart språkliga problem.

Gruppen ”elever med annat modersmål än svenska” är mycket heterogen. Det finns allt från dem med mycket begränsade kunskaper i svenska, till elever som behärskar svenska nästan lika väl som sitt förstaspråk.

I uppsatsen är begreppet *hur väl elever lyckas i skolan* centralt. Med detta menas hur väl de uppfyller målen uppsatta i kursplanen, blir Godkända i kärnämnen och får behörighet att söka till något av de nationella gymnasieprogrammen. Dessa tre kriterier hänger tätt samman, men när Skolverkets rapporter refereras är det genomsnittsbetyg i årskurs nio som används när elever med svensk och utländsk bakgrund jämförs, om inget annat sägs.

2.1.1 Om arbetet med uppsatsen: Definitionssvårigheter och motsägelsefulla uppgifter

Som framgår av diskussionen ovan har uppsatsen brottats med en del distinktionsproblem. Elever med annat modersmål än svenska är som sagt en heterogen grupp, där eleverna behärskar svenska i varierande grad. Denna uppsats har till syfte att undersöka och kartlägga undervisningsmetoder och dylikt som kan förbättra resultaten i skolan för elever med annat modersmål än svenska. I en undersökning av Skolverket (2004) framgår att socioekonomiska bakgrundsfaktorer till stor del förklarar varför elever med utländsk bakgrund som grupp lyckas sämre än elever med svensk bakgrund. Enligt Skolverket är riktade insatser till elever med annat modersmål än svenska därför inte någon egentlig lösning. Problemet ligger till stor del utanför skolan och handlar om segregation och klass (Skolverket, 2004 & 2005).

En intressant sak som framkommer när man tar del av den redovisade statistiken i Skolverkets rapport är att elever med utländsk bakgrund som är födda i Sverige har lägre andel behöriga till de nationella gymnasieprogrammen än motsvarande grupp elever med utländsk bakgrund som invandrat tidigt till Sverige. Dessa två grupper ligger väldigt lika oavsett vilka faktorer som mäts, men vanligtvis är gruppen utlandsfödda, tidigt invandrade, något bättre när det gäller måluppfyllelse och Godkänd i kärnämnen. Detta

stämmer överens med Skolverkets slutsatts att andra faktorer än de som är direkt kopplade till språkliga brister på grund av utländsk bakgrund kan vara avgörande. Elever med betygen Väl Godkänd och Mycket Väl Godkänd är dock vanligare bland elever med utländsk bakgrund födda i Sverige än utlandsfödda (Skolverket, 2004: 14-15), vilket skulle kunna tolkas som att det ändå finns språkliga hinder för ambitiösa elever födda utomlands. Att elever som är utlandsfödda men tidigt invandrade skulle vara den mest framgångsrika elevgruppen med utländsk bakgrund är också något motsägelsefullt eftersom Viberg skriver att de elever som anlänt under skolans första år stöter på särskilda svårigheter eftersom deras skolgång blivit avbruten innan de tillägnat sig grundläggande kunskaper som att läsa och skriva på det egna språket (Viberg i Hyltenstam, 1996: 116). Skolframgång låter sig alltså inte förklaras så enkelt. Eftersom Skolverket delat in elever födda utomlands i två grupper, en för de som anlänt innan 1993, och en för dem som anlänt senare, i den årskull som gick ut nionde klass 2003, går det inte, utifrån deras uppgifter, att säga hur väl de elever som anlänt under första och andra klass lyckats. Det är möjligt att dessa generellt har svårare att uppnå målen än elever som anlänt tidigare – eller senare.

Det poängteras dock i Skolverkets rapport att elever som anlänt till Sverige fyra år efter skolstart generellt lyckas sämre än övriga elever, och att detta beror på faktorer som bristande kunskaper i svenska och avsaknad av tidigare kontinuerlig skolgång. Detta skulle då, i enlighet med Skolverkets rapport, vara det egentliga föremålet för denna uppsats. Trots detta kommer uppsatsen inte att begränsa sig till gruppen *sent anlända elever*, utan kommer att fortsätta behandla gruppen *elever med annat modersmål än svenska*. Det framgår i skolverkets rapport att det knappast går några vattentäta skott mellan de elever som varit bosatta i Sverige sedan innan skolstart och de som anlänt senare, eller ens till de elever med utländsk bakgrund som är födda i Sverige. Även om de viktigaste insatserna ligger utanför skolans ansvarsområde är det viktigt att göra så mycket som möjligt för att ge *alla* elever bästa möjliga förutsättning till en likvärdig skolgång! Denna uppsats belyser skolsituationen främst ur ett språkligt perspektiv, d.v.s. hur undervisningssituationer m.m. kan anpassas för elever med ett annat modersmål än svenska, men det har varit svårt att helt bortse från de aspekter som har att göra med känslan av utanförskap och att tillhöra en minoritetskultur. Särskilt inte då skolverket framhåller de sociokulturella faktorerna som de ytterst avgörande.

Denna undersökning kan givetvis inte redovisa för *ALLA* undervisningsformer som förekommer i svenska skolor, eftersom det finns lika många varianter som det finns skolledningar. Undersökningen kartlägger här representativa arbetssätt inom ämnesundervisning på modersmålet, ämnesintegrering med svenska 2, studiestöd, aktivt arbete med attityder och liknande, samt sätta dem i relation till forskningen kring ämnet.

3. Forskning kring lärandesituationen i grundskolan för elever med annat modersmål än svenska

Studieresultaten för elever med annat modersmål än svenska, liksom studieresultat för landets elever generellt, publiceras regelbundet av Statistiska Centralbyrån, och mer detaljerat kring elever med utländsk bakgrund av Integrationsverket. Utifrån dessa uppgifter, och med eget kompletterande material, har ett flertal forskare och myndigheter publicerat undersökningar kring lärandesituationen för elever med svenska som andraspråk, antingen för en specifik invandrargrupp, en specifik skola eller kommun, eller i Sverige generellt. Syftet med dessa undersökningar har till stor del bestått av att a) undersöka bakomliggande orsaker till dessa elevers resultat i skolan och b) utröna vilka faktorer som är gynnsamma för dessa elevers skolgång.

Ing-Marie Parszyk har i sin doktorsavhandling *En skola för andra* (Parszyk, 1999), som har till syfte att belysa hur eleverna upplever skolvillkoren, tolkat elevernas egna upplevelser av sin lärandesituation utifrån pedagogiska, språkvetenskapliga och etnologiska perspektiv. Parszyks avhandling ger stöd i uppsatsens diskussion kring olika undervisningsformer för elever med annat modersmål som svenska.

Pirkko Bergman, lärare i ämnesteorier och didaktik i Svenska2 vid Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, har skrivit *Två flugor i en smäll, Att lära på sitt andra språk* (1993) tillsammans med tre högstadielärare med erfarenhet av att arbeta med elever med annat modersmål än svenska. I denna bok ges praktiska exempel på hur man kan arbeta med dessa elever.

Kenneth Hyltenstam är redaktör för *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige* (1996), där bland andra Åke Viberg, som forskat mycket kring tvåspråkighet, medverkar. Denna antologi kommer att refereras när bl.a. framgångsfaktorer och skolsituation för elever med annat modersmål än svenska diskuteras.

Det finns också flera rapporter från undersökningar som är genomförda av myndigheter. I denna uppsats kommer situationen för elever med annat modersmål än svenska att belysas av en rapport riktad till regeringen, 2004, av Skolverket. Dessutom kommer uppsatsen att referera till den sammanfattande rapporten från 2005, där Skolverket vill ge en fördjupad bild av hur elever med utländsk bakgrund presterar, och vad resultaten beror på. Efter Skolverkets rapport fick Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att under 2004 särskilt uppmärksamma skolsituationen för elever som anlänt till Sverige efter skolstart, s.k. sent anlända elever. Detta resulterade i publikationen *Vid sidan av eller mitt i? Om undervisning för sent anlända elever i grund och gymnasieskolan* (Myndigheten för skolutveckling, 2004). Här diskuteras olika undervisningsformer och framgångsfaktorer, vilket kommer att refereras i uppsatsen, och användas som underlag i diskussionen kring undervisningsformer och metoder i kap. 5.

3.1 Hur lyckas dessa elever i den svenska skolan, och vad beror det på?

Skolverket skriver, i sin rapport från 2004, att elever med utländsk bakgrund som grupp ej lyckas uppnå samma resultat som elever med svenska som modersmål, och är överrepresenterade i den grupp som inte har behörighet för att söka till de nationella programmen (Skolverket, 2004).

Gruppen elever med svenska som andraspråk är ingen homogen grupp, och hur väl de lyckas i den svenska skolan varierar stort. Ett tydligt mönster är att elever i storstäderna generellt lyckas sämre än elever på mindre orter (Myndigheten för skolutveckling 2004: 24). Av de elever som kommit till Sverige mindre än fem år innan årskurs nio var det 35,8 procent som saknade behörighet till gymnasiets nationella program. Motsvarande siffra för elever med svensk bakgrund var 8,9 procent. Det skriver Skolverket i sin rapport från 2004. För elever med utländsk bakgrund, födda i Sverige saknade 15,1 procent behörighet till något av de nationella programmen. Siffran för elever som invandrat tidigt var faktiskt något lägre, där var det 14,7 procent som saknade behörighet (se kap. 2.1.1, denna uppsats för diskussion kring detta). Gruppen elever med utländsk bakgrund presterade sämre än gruppen elever med svensk bakgrund oavsett vad som mättes (Skolverket, 2004: 14-15).

Det finns många faktorer som påverkar skolresultaten för elever med utländsk bakgrund negativt. Det är självklart att språkförbistringar är ett stort problem. Att förstå det som läraren säger och det som förklaras i läromedel är en förutsättning för inläring. Särskilt tydligt är detta i undervisningen av elever som bara varit bosatta i Sverige en kortare tid. Forskning visar dock att elever som anlänt under den tidiga skolåldern får särskilda svårigheter, vilket verkar hänga samman med att den grundläggande läs- och skrivinläringen på modersmålet blivit avbruten. De elever som fått grundläggande kunskaper hann i regel fortare i kapp på andraspråket (Viberg i Hyltenstam red., 1996: 116). Tidigare skolgång i hemlandet verkar spela en viktig roll för hur väl eleven ska lyckas i den nya skolan, så även äldre elever kan uppleva svårigheter om de inte tidigare alfabetiserats (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 24).

Det finns också andra anledningar till varför dessa elever generellt lyckas sämre, anledningar som kanske inte är så uppenbart knutna till skolan. Skolverket har fastslagit att sociala skillnader har stort inflytande över elevers skolresultat. Familjens socioekonomiska situation är avgörande för hur väl elever lyckas i skolan. Oavsett om man har svenska som modersmål eller inte så påverkas betyg och skolgång av föräldrars utbildning och ställning på arbetsmarknaden, samt var man bor (Skolverket, 2005: 10). Föräldrar med utländsk bakgrund har ofta en svag ställning på arbetsmarknaden, och är i större utsträckning beroende av bidrag (Myndigheten för skolutveckling, 2005: 24). När hänsyn till socioekonomiska bakgrundsfaktorer tas så försvinner mycket av skillnaderna i resultaten mellan elever med respektive utan utländsk bakgrund. Detta visar på att problemen att uppnå målen i skolan inte har så mycket att göra med att ha utländsk bakgrund eller skolsituationen i sig (Skolverket, 2005: 10). Detta förklarar bl.a. till stor del varför infödda elever med utländsk bakgrund också ofta har svårigheter i skolan, trots att de kanske till och med har svenska som sitt egentliga förstaspråk (genom föräldrar som försöker prata svenska hemma, förskola, m.m., se också diskussion i kap. 2.1.1, denna uppsats). Skolsituationen för dessa elever hamnar nu något utanför ramen till denna uppsats.

Klart är dock att tiden i landet betyder mycket för dem som invandrat. Detta visar skolverkets undersökning som baserats på elever som gått ur nionde klass 2003. För dem som anlänt till Sverige efter 1993 kvarstår skillnader i betyg även då hänsyn tagits till socioekonomisk bakgrund då dessa jämförts med infödda elever. Behörighetsandelen ökar successivt i förhållande till antal år i Sverige (Skolverket, 2005: 11).

Även lärarna nämner ofta språkkunskaper som en viktig förklaring till varför relativt nyanlända elever har svårt för sig i skolan, vilket bekräftas av intervjuade lärare i en fallstudie av Skolverket. Det kan vara intressant att notera att flera lärare nämner att också elever med svensk bakgrund kan ha ett språk som är otillräckligt i undervisningssituationer (Skolverket, 2005: 12).

Skillnaderna mellan elever med annat modersmål än svenska och de med svenska som första språk tenderar att öka ju högre upp i skolåldern eleverna kommer. Nivån i en klass kan vara förhållandevis jämn under de tidigare åren då mycket av tiden går åt att träna på grundläggande färdigheter som läsning och skrivning, vilket är nytt även för elever med svenska som modersmål. När eleverna sedan introduceras för t ex So-ämnen är texterna uppbyggda på ett helt annat sätt. De berättelser eleverna konfronterats med tidigare är uppbyggda efter en ordnad tidsföljd. Nu förekommer det att satser förknippas logiskt genom orsak och verkan, och det blir vanligt med hypotetiska resonemang och abstraktioner. Detta innebär särskilda svårigheter för de elever som inte till fullo behärskar språket. Ord som barnen egentligen känner till kanske t.o.m. används i läromedel med speciella betydelser, vilket ytterligare förvirrar (Viberg i Hyltenstam, 1996: 134). Elevernas ursprungsland har också visat sig ha betydelse för hur det går för dem i skolan. Bäst går det för elever från övriga Norden, därefter kommer Europa och USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland. Därefter kommer elever från det som brukar kallas "övriga världen" (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 25).

Det finns också ett positivt samband mellan att ha deltagit i modersmålsundervisningen och fullföljd skolgång. Elever med utländsk bakgrund lyckades också bättre i skolor som generellt låg högre i behörighetsstatistiken (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 26).

Trots att det finns så många olika faktorer som påverkar lärandesituationen för elever med annat modersmål än svenska framhåller Skolverket att bakgrundsfaktorer inte kan förklara allt. "Skolverket konstaterar att arbetet med att utveckla och förbättra undervisningsmetoder för elever med utländsk bakgrund måste fortsätta och *Intensifieras* [min kursivering]" (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 30).

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns flera faktorer som påverkar elevernas resultat i skolan (elever med utländsk bakgrund). Förutom hur väl en elev behärskar språket spelar socioekonomiska faktorer in. Avgörande är också vistelsetiden i landet, med vilket språkkunskaperna till stor del hänger samman. Segregation är en annan faktor som påverkar elevernas skolresultat negativt, vilket visas av att elever, med annat modersmål än svenska, i invandratäta kommuner generellt presterar sämre än de som bor på mindre orter med ett mindre antal elever med utländsk bakgrund. Tidigare skolgång har också betydelse liksom elevernas ursprungsland, och dessa två faktorer hänger antagligen samman. Det är dock klart att bakgrundsfaktorer inte kan förklara allt, och att det är viktigt att undervisningsmetoderna för elever med annat modersmål än svenska förbättras.

4 Undervisningsformer och arbetssätt anpassade för elever i grundskolan med annat modersmål än svenska?

I Lpo94 står det:

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevens fortsatta lärande och kunskapsutveckling (Lpo94: s.4).

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet fastslås det alltså att undervisningen ska anpassas till elevernas förutsättningar, och ha sin utgångspunkt i dennes erfarenheter, språk och kunskaper. Detta är viktigt för alla barns och ungas lärande, men kanske mindre självklart för den svenska skolans minoritets elever.

När Möllevångsskolan i en invandrartät stadsdel i Malmö ville införa ämnesstudier på elevernas modersmål satte opinionstrycket stopp för planerna. Det var 2001 och frågan om arabiska klasser, eftersom det var det största invandrarspråket i stadsdelen, var mer än kontroversiell. Beslutet om projektet skulle tas kort efter den 11 september, och stadsdelschefen Marlene Stigsdotter tror att det kan ha påverkat utgången. Till Lärarnas Tidning säger hon att det knappast hade blivit någon debatt om det handlat om något europeiskt språk (Lärarnas Tidning, 15/2003).

I Lpo94 står det att en likvärdig utbildning inte innebär att den ska utformas på samma sätt överallt, eller att resurserna ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar att uppnå målen, och skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter med detta (Lpo94: 4).

Ämnesundervisning på hemspråket är en undervisningsmetod som skulle kunna förbättra resultaten i skolan för elever med annat modersmål än svenska. Detta är en kontroversiell metod, men varken undervisningsformen eller diskussionen är ny. I Sverige hade vi på 80-talet en debatt kring undervisning på hemspråket för elever med finska som modersmål, det då största invandrarspråket.

Efter att mycket forskning gjorts kring elever med annat modersmål än svenska och deras studieresultat har det initierats insatser från regeringen. Dels storstadssatsningen som regeringen beslutade 1998 (ett ekonomiskt bistånd till segregerade stadsdelar) och nu Myndigheten för skolutvecklings bidrag till skolor som arbetar med ämnesundervisning på modersmålet (se kap 6, denna uppsats).

Det finns på flera håll i landet intresse av att starta tvåspråkiga klasser, eller klasser där eleverna får viss undervisning på modersmålet. Bosse Carlsbrant, tidigare rektor på Tångaskolan i Falkenberg, föreslår ämnesundervisning på hemspråket som en metod att ge barn med annat modersmål än svenska bättre förutsättningar att klara undervisningen i skolan. Han berättar för Hallandsnyheter hur han plöjt tjocka utredningar och föreslår på grundval av dessa att Tångaskolan bör ha undervisning på modersmålet för de tre största språkgrupperna, albanska, somaliska och arabiska (Fält, 2004).

Detta kapitel kommer att ta upp olika grader av ämnesundervisning på hemspråket, men också andra typer av undervisning, tänkt att underlätta lärandesituationen för elever med annat modersmål än svenska.

4.1 Olika former av ämnesundervisning på modersmålet

I Sverige brukar man tala om tre former för organisation av hemspråksundervisning: Svensklass, hemspråksklass/tvåspråkig klass och sammansatt klass (Hyltenstam & Tuomela i Hyltenstam, 1996: 47). Det finns också förberedelseklass, en förberedande verksamhet där nyanlända elever går i ett – två år. Hur dessa är organiserade varierar stort från kommun till kommun. Undervisningen kan bedrivas av lärare som talar elevernas modersmål, men ofta består förberedelseklasserna av ett större antal olika språkliga minoriteter, och lärarna har svenska som modersmål. I förberedelseklasserna är det tänkt att nyanlända elever ska påbörja sin andraspråksinlärning samt socialiseras in i den svenska skolkulturen. De får sedan gradvis tillbringa mer och mer tid i en vanlig klass, tills de helt kan lämna förberedelseverksamheten.

Den vanligaste varianten är svensklass, alltså en blandad klass där all undervisning sker på svenska, men elever med annat modersmål än svenska kan erbjudas att delta i modersmålsundervisning. Modersmålsundervisningen är frivillig, och ofta inte särskilt väl integrerad med den övriga undervisningen i skolan. I vissa fall kan modersmålsundervisningen också innehålla viss ämnesundervisning, som t ex läxhjälp eller hjälp att förstå vissa texter och uppgifter (Hyltenstam & Tuomela i Hyltenstam, 1996: 47).

Hemspråksklass, eller tvåspråkig klass som det numera brukar kallas, innebär att eleverna i klassen har ett annat gemensamt modersmål än svenska, och att undervisningen går från att till största del bedrivas på hemspråket till att mer och mer vara på svenska. Sammansatt klass är en mer integrerad variant och innebär att hälften av eleverna har ett annat gemensamt modersmål än svenska, och hälften har svenska som sitt modersmål. Här får eleverna med annat modersmål än svenska undervisning på sitt modersmål för sig, och undervisning på svenska tillsammans med sina klasskamrater som har svenska som primärspråk. Hemspråksklass (kommer här fortsättningsvis benämnas tvåspråkig klass) och sammansatt klass blev erkända av regeringen som ordinarie verksamhet 1986, men endast på f d låg- och mellanstadiet (Hyltenstam och Tuomela i Hyltenstam, 1996: 47-48).

4.1.1 Tvåspråkig klass och sammansatt klass

På den tidigare nämnda Möllevångsskolan var ambitionen från början att skolan skulle ha tvåspråkiga klasser. Förslaget fick avslag, men genomfördes i modifierad version med studiehjälp på modersmålet. Det är, som kommer att diskuteras längre fram i denna uppsats, svårt att genomföra renodlade tvåspråkiga klasser i Sverige. Finska var länge den största gruppen av elever med annat modersmål i den svenska skolan. Detta var också det vanligast förekommande språket som fanns representerat bland tvåspråkiga klasser (Viberg, 1993). De olika formerna för organisation av ämnesundervisning kombineras dock ofta.

Göteborgsposten skrev i mars 2006 om hur var tredje elev från den invandrardominerade Gårdstensskolan, som lämnade nionde klass 2005, saknade betyg i ett eller flera kärnämnen, och alltså saknade behörighet till gymnasieskolans nationella program. Och så många som två av tre nådde inte de nationella målen. Den dåvarande rektorn, Annika Hallström, tyckte ändå att skolan trots allt lyckats. Hon anser att det är

orimligt att elever som kommit till Sverige i årskurs sju ska ha samma mål som en med svenska som modersmål. En önskan som skolan då uttryckte var att få anställa egna modersmållärare, så att fler elever kunde få studiehandledning på sitt eget språk (Swanberg, 2006). Eva Eckerbrant, Hallströms efterträdare som rektor på Gårdstensskolan, har förverkligat dessa ambitioner. Eckerbrant var tidigare projektledare för storstadssatsningen (se kap 6.1, denna uppsats) i Gårdsten. Hon talade om detta och förutsättningarna för en jämlik skola i förorten, inför lärarstudenter vid Göteborgs Universitet i september 2006. Eckerbrant ser tvåspråkig undervisning som ett medel att uppnå målen. Att lära sig ett nytt språk är en tidskrävande uppgift och under den perioden hamnar eleven efter i kunskapsinhämtningen. I Gårdsten har man därför startat en försöksverksamhet där ämnesundervisning på modersmålet erbjuds på de tre största invandarspråken i området: Arabiska, somaliska och sorani. I Sverige kan vi inte ha en renodlad tvåspråksmodell, där alla får undervisning på sitt modersmål eftersom det skulle vara för resurskrävande med alla olika modersmål vi har här, säger Eckerbrant. Däremot kan vi göra det mesta möjliga! (Eckerbrant, föreläsning 2006-09-06, Göteborgs Universitet).

På Flemingsbergsskolan i Huddinge har man arbetat med flera olika modeller beroende på hur elevpopulationen sett ut (Bergman, Sjöqvist, Bülow & Ljung 1992). De beskriver hur de dels arbetat med sammansatt klass, där hälften av eleverna haft turkiska som modersmål, och den andra hälften svenska, men de har också arbetat med en egen variant, en internationell klass. Den internationella klassen bestod av elva elever med nio olika språk. Fördelarna med denna organisation framför en sammansatt klass var, enligt personalen, att kursplanen lättare kunde förändras efter gruppen (Flemingsbergsskolans arbetssätt kommer att beskrivas utförligare under kap. 4.2, denna uppsats).

4.1.2 Svenskklass med studiestöd på modersmålet

På Kroksbäcksskolan i Malmö startades 2001 ett projekt med studieverkstad för elever med arabiska, albanska, pashto eller dari som modersmål, vilka utgjorde mer än sjuttiofem procent av skolans elever. Projektet startade eftersom skolledningen ansåg att det tog för lång tid innan eleverna lärde sig svenska och att de missade för mycket. Projektet finansierades först med pengar från den dåvarande regeringens storstadssatsning (se kap.6.1, denna uppsats) men har idag blivit en permanent verksamhet. Sex lärare arbetar med där med att stödja eleverna i olika skolämnen. Tvåhundra till tvåhundrafemtio av skolans femhundra elever uppsöker någon gång under läsåret studieverksamheten. En del bara för en kortare tid, andra kommer flera gånger i veckan under längre tid. En utvärdering skolan gjort visade en förbättring i betygen i kärnämnen med tio procent (Sveriges Radio, 2003-03-27). På en annan skola i kommunen, Värner Rydén skolan, har man ett liknande projekt där svensk/albansk och svensk/arabisk undervisning i matematik ges (Fürstenberg, 2006).

4.2 Andra undervisningsformer tänkta att stödja elever med annat modersmål än svenska

Tillsammans med Pirkko Bergman har Lena Sjöqvist, Kerstin Bülow och Birgitta Ljung skrivit den tidigare nämnda *Två flugor i en smäll, Att lära på sitt andra språk* (1992). Där berättar de om hur de arbetat på Flemingsbergsskolan med elever med annat modersmål än svenska. Förutom att de arbetar med ämnesundervisning på modersmålet, i de fall det är möjligt, har de också utvecklat ett arbetssätt som ärt anpassat för elever med bristfälliga kunskaper i svenska. De skriver att allt för många elever, och då speciellt invandrarelever, lämnar grundskolan utan att kunna läsa så bra att de kan förstå innehållet i en dagstidning. Oä-, So- och No-undervisningen måste också vara en viktig del i att utveckla elevernas språk. Språket är en förutsättning för allt tänkande och en förutsättning för att kunna gå framåt i sin omvärldsuppfattning (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman, 1992: 108-109).

Läromedel ligger ofta på en textmässig nivå som är helt fel för många elever. Svaren på prov och instuderingsuppgifter blir därför rena avskrivningar. Detta, anser författarna, är det viktigt att man som lärare underkänner. Eleverna bör använda sitt eget språk för att kunna utvecklas. Om innehållet är det centrala får inte formen styra. Detta förutsätter läromedel som eleverna kan tillgodogöra sig. Ofta är de antingen alldeles för komplicerade eller alldeles för barnsliga. Komplicerade texter kan vara både de texter som är så utspridda att de är svåra att överblicka, eller texter som är så komprimerade att de blir svåra att förstå av den anledningen (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman, 1992: 100-101). Att välja läromedel som är anpassade till elevernas språkliga nivå, och deras ålder är viktigt, men den typen av läromedel finns kanske inte alltid att tillgå. Detta ställer extra stora krav på läraren, som själv måste bryta ned innehållet i materialet och anpassa det till just sina elever. I en vanlig klass måste kanske samma uppgift omarbetas i flera olika versioner, för att ingen elev ska sitta och mekaniskt skriva av utan att förstå innehållet.

Det är också viktigt att eleverna är medvetna om sina språkliga svårigheter. Många av eleverna inser inte ens att det är språket som brister, utan kanske tror att de helt enkelt inte förstår. Detta är naturligtvis ödesdigert för elevernas självbild. Att aktivt arbeta med texter, skönlitterära såväl som fackmässiga, är därför viktigt. Som utgångspunkt kan tas en text som eleverna sagt att de förstått, och be dem skriva synonymer till alla ord. Närläsning är ett sätt att öka språklig medvetenhet samt väcka nyfikenhet (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman, 1992: 101).

En annan metod att stödja elever med annat modersmål, som också kan gagna elever med svenska som modersmål är läxhjälp. Där finns kanske inte någon som talar elevernas modersmål, men det är en plats där man kan få extra stöd och hjälp med de ämnen som är svåra. Olika former av läxhjälp efter skoltid finns på ett flertal skolor runt om i Sverige. På t.ex. Fittjaskolan, en mångkulturell förort till Stockholm, kan eleverna få läxhjälp på det s.k. Mediateket, dit kommer mellan femtio och åttio elever varje dag. Enligt personalen fungerar projektet, eftersom betydligt fler elever har godkänds i kärnämnena sedan det startade. Många elever kommer dit för att få göra sina läxor ostört, eftersom många av dem är trångbudda. Läxhjälpen kan också ingå i deras åtgärdsprogram (Boldt i Integrationsverket, 2003: 21).

På invandrartäta Råslättskolan i Jönköping har man en sommarskola för elever upp till årskurs sex, där eleverna kan läsa kärnämnen och datakunskap, men också mer praktiska saker som hemkunskap, slöjd och det mer ovanliga frisörkunskap. På sommarskolan tar man varje tillfälle i akt att låta barnen öva sin svenska, t.ex. genom att låta dem gå och handla när det behövs, även om det kanske till stor del är avslutningsresan till Skara sommarland som lockar eleverna att delta (Linnebeck i Integrationsverket, 2003: 26).

4.2.1 Samarbete mellan ämneslärare och lärare i Sv 2 samt modersmåslärare

Bergman, m.fl. (1992) skriver att skolämnet svenska som andraspråk (i fortsättningen kommer det att benämnas Sv2) inte ensamt kan ansvara för språkutvecklingen för elever med annat modersmål än svenska. På Flemingsbergsskolan samarbetar Sv2-lärarna med andra ämneslärare. Det behöver inte innebära att man arbetar ämnesintegrerat utan det kan gå till så att eleverna i veckoläxa får att skriva en So-rapport. Sedan läser an av eleverna upp sin rapport för Sv2 läraren, som inte varit med på So-lektionerna. De andra eleverna får lägga till om de tycker att det saknas något. Om svårigheter dyker upp så hjälps eleverna i klassen åt att reda ut begreppen. Om det är något som de inte förstår skriver de ett brev till So-läraren och ber denne förklara. Sv2 läraren samlar efter lektionen in So-rapporterna och granskar dem för att se hur han eller hon kan hjälpa eleverna språkligt. So-läraren får till slut tillbaka rapporterna för underlag till fortsatt planering. Till sist får eleverna själva ta del av varandras rapporter, och anteckna om det är något som kamraterna glömt att ta med (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman, 1992: 97-100).

Det går också att arbeta förebyggande med ämnesundervisning. Om en No-lektion ska handla om metallers egenskaper så kan språkläraren visa och tala om metaller i förväg (Biggestans i Rauden, 2005: 1).

Ämnesövergripande undervisning kräver framförhållning och samarbete i arbetslaget. Tyvärr är modersmåslärarna sällan inkluderade i något arbetslag utan arbetar på flera olika skolor. Det hade dock varit önskvärt om de kunde vara med och planera undervisningen, samt för- och efterarbetet med ämnesundervisningen. I kursplanen för modersmålsundervisningen skall, förutom de rent språkliga momenten, också kunskap om "hemlandets" kultur och tradition rymmas. Utöver detta ska det finnas tid till det s.k. studiestödet, som beskrivs som en möjlighet att få stöd i ämnesundervisningen för de elever som behöver detta. Modersmålsundervisningen är oftast begränsad till ett par timmar i veckan, och frivillig (Skolverket, 2006).

4.2.2 Reviderad studieplan

Det är ganska vanligt att barn som får modersmålsundervisning plockas ut från sina klasser för dessa lektioner. Det innebär ju att de missar delar av undervisningen i andra ämnen, och därför får ännu kortare tid än sina kamrater att tillgodogöra sig undervisningen i det ämne som de då missar. Författarna till boken *Två flugor i en smäll, Att lära på sitt andraspråk* skriver där att man måste anpassa elevens schema och se om man kan plocka bort något. T.ex. hur många språk eleven orkar läsa. Planeringen måste ske med utgångspunkten att det handlar om en elev som ska lära på sitt andraspråk. Kontinuitet och sammanhang är viktigt, och detta riskeras att gå förlorat om eleven får

allt för mycket undervisning i stödgruppsform, istället för tillsammans med klassen (Bülow, Ljung & Sjöqvist i Bergman, 1992: ss.71-72).

Individuell utvecklingsplan är inte enbart ett medel för att förbättra skolsituationen och resultaten för elever med annat modersmål än svenska.

4.2.3 Omarbetning av läromedel och undervisningsmetoder

Författaren till denna uppsats minns ett provtillfälle då en årskurs fyra gjorde nationella provet i matematik. En av problemlösningssuppgifterna innehöll en tillbringare. Flera av eleverna med annat modersmål än svenska upplevde svårigheter med denna uppgift eftersom de inte hade en aning om vad en tillbringare var för något. Att läromedlen inte är anpassade till elever med annat modersmål än svenska är ett återkommande problem i rapporter och undersökningar. Minoritetselevers svårigheter att sätta sig in i lärobokstexterna kan förutom det svåra språket bero på att de, utan kontextuellt stöd, beskriver en värld ofta främmande, särskilt i förhållande till elevens tidigare inläringssituationer. Parszyk skriver att förutsättningen för en gynnsam språk och begreppsutveckling är att undervisningen anpassas efter elevens individuella behov och förutsättningar, samt att läraren har ett arbetssätt som utgår från elevens egna erfarenheter (Parszyk, 1999: 88-89).

Den muntliga språkanvändningen blir mindre krävande än den tryckta, förutsatt att samtalen kopplas till bilder, konkreta föremål, gester och ansiktsuttryck. Hyltenstam och Toumela föreslår att undervisningen bör gå från situationsberoende, enkla aktiviteter till allt svårare aktiviteter med bibehållet kontextuellt stöd (Hyltenstam & Toumela i Hyltenstam, 1999: 88).

4.3 Lärarens förhållningssätt till eleverna

Lärarens förhållningssätt gentemot sina elever kanske inte kan ses som ett arbetssätt, men flera forskare anser att detta är en viktig faktor för elevernas skolframgång. Cummins hävdar att mänskliga relationer är nyckeln till lärande och att interaktionen mellan lärare och elev (eller elever emellan) är mycket mer avgörande än någon undervisningsmetod (Cummins, 1996 i Axelsson red., 1999: 67).

Det är viktigt att skolan bedriver ett aktivt och medvetet arbete med attityder och förhållningssätt. Vilka förväntningar finns på eleverna, och uppmärksammas deras starka sidor? Eller ser läraren främst till deras brister och ser skolan det som sin främsta uppgift att kompensera för allt de inte har (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 52)?

På Vivallaskolan i Örebro har över sjuttio procent av eleverna ett annat modersmål än svenska. Där arbetar man aktivt med att integrera kulturen i skolan, och samarbetar därför med flera föreningar, bl.a. den muslimska ungdomsföreningen Al Risalan, Kurdiska kulturföreningen och Glanshammars idrotts förening. Skolledningen har också besökt Libanon för att besöka olika skolor, både kristna och muslimska, för att få en annan förståelse för elevernas bakgrund. Detta uppskattades av eleverna, eftersom det tydligt signalerade ett intresse för deras bakgrund och kultur (Linneback i Integrationsverket, 2003: 42).

4.4 Sammanfattning av kapitel 4

I den svenska skolan finns möjlighet att bedriva tvåspråkig klass och sammansatt klass. Tvåspråkig klass innebär att eleverna har ett gemensamt språk förutom svenska, och att undervisningen sker på båda språken, där svenskan gradvis tar större plats. Sammansatt klass innebär att en del av eleverna har ett annat modersmål än svenska gemensamt, medan andra har svenska som modersmål, annars liknar den en tvåspråkig klass. Dessa två skolformer får enbart bedrivas till och med årskurs sex. Som framkommit i uppsatsen består Sveriges invandrare idag från människor från flera olika språkliga minoriteter, därför är flexibilitet avgörande för att kunna genomföra tvåspråkig undervisning. Ofta är det inte möjligt att ha helt tvåspråkiga klasser, utan skolor väljer istället att erbjuda studiestöd på modersmålet för de största språkgrupperna. Exakt hur dessa lösningar ser ut varierar från skola till skola.

Förberedelseklass är en tillfällig lösning där nyanlända elever socialiseras in i skolkulturen och påbörja sin andraspråksinläring. Hur dessa klasser ser ut och hur undervisningen är upplagt varierar stort beroende på elevsammansättning och tillgång till tvåspråkiga lärare.

Det är inte alltid möjligt, eller ens önskvärt, att låta alla elever med annat modersmål än svenska elever gå i tvåspråkiga klasser, eller liknande. Det finns ändå andra sätt att anpassa arbetssättet i skolan för dessa elever. Ett utökat samarbete med Sv2 lärare och modersmålslärare t.ex. En översyn av läraren av vilka läromedel som används, samt hur den egna undervisningen bedrivs kan vara en åtgärd. Skolor med en stor andel elever med utländsk bakgrund kan välja att aktivt framhäva det mångkulturella som en profilering. Dessutom har alla elever som är berättigade till modersmålsundervisning möjlighet att få studiestöd i andra skolämnen av modersmålsläraren, detta kan dock vara svårt att hinna med då denne ofta är ambulering mellan flera skolor, och antalet timmar i modersmålsundervisning är begränsat.

5 Vad säger forskningen?

Myndigheten för skolutveckling genomförde under 2004 en studie av skolsituationen för elever som anlänt till Sverige under grundskoletiden. Där undersöktes bl.a. om det fanns några gemensamma framgångsfaktorer för elever i denna kategori som uppnått målen i grundskolan och gymnasiet. Denna forskning presenterades i rapporten *Vid sidan av eller mitt i? Om undervisning för sent anlända elever i grund- och gymnasieskolan* (Myndigheten för skolutveckling, 2004).

En central punkt i rapporten är vikten av att organisation och undervisningsmetoder är väl genomtänkta och valda av pedagogiska skäl istället för ekonomiska. I rapporten fastslås att det att en individualiserad undervisning som tar sin utgångspunkt i elevernas förkunskaper, behov och intressen är avgörande. Detta är något som definierats av såväl skolorna själva och kommunen samt i forskning (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 47). Undervisningen bör bygga på elevens tidigare erfarenheter istället för att bara vara fokuserad på att kompensera brister. Enligt myndighetens rapport går en stor potential till lärande idag förlorad på grund av bristande kunskaper, lokalt bristande resurser och bristande medvetenhet. Det är också viktigt att det görs en seriös och allsidig kartläggning av elevens bakgrund vid anländandet till Sverige. Detta för att man ska vara klar över faktorer som påverkar elevens skolsituation, så som tidigare skolgång och eventuella trauman. För att skolan ska kunna möta dessa elevers behov krävs flexibilitet i skolans organisation och arbetssätt, samt kunnig och kompetent personal. (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 47 & 52).

En av de viktigaste framgångsfaktorerna är, enligt rapporten, samverkan mellan skola och föräldrar. Denna kan förbättras genom exempelvis tydlig och strukturerad information till föräldrarna på deras eget språk, samt att kommunikationen utgörs av en dialog istället för enbart envägskommunikation. Frånvaro av en gemensam förståelse för skolans funktion verkar vara grunden till många missförstånd (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 49).

I denna uppsats har tidigare diskuterats vikten av att eleverna ges möjlighet att utveckla sitt tänkande och sitt lärande på sitt modersmål. I rapporten framställs detta som den tyngst vägande faktorn för skolframgång (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 50).

Detta kapitel kommer att sammanfatta dessa framgångsfaktorer och diskutera de presenterade undervisningsmetoderna i ljuset av dessa samt annan forskning.

5.1 Med eleven som utgångspunkt

Organisationen för skolans verksamhet är inte av naturen given, även om det kan vara svårt att gå utanför ramarna. Detta kan resultera i att det blir innehållet som styr eleven istället för tvärtom. Skolan har under det senaste decenniet utsatts för stora förändringar i elevpopulationen, i och med den ökade invandringen.

Allt som oftast blir det så att de elever som anländer från ett annat land och med ett annat modersmål än svenska ska försöka passas in i den befintliga verksamheten så gott det går. En undervisning långt ifrån anpassad till elever som lär på sitt andraspråk. Det är inte heller så att elever med annat modersmål ställs mot gruppen elever med svenska som modersmål, utan det handlar om elever med olika behov som behöver bli tillgodosedda. Vi skulle knappast kräva att en synskadad elev skulle göra ett prov som denna inte kunde

läsa och sedan underkänna eleven för att den misslyckats med detta. Av någon anledning resonerar vi inte alls på samma sätt när det gäller gruppen elever med annat modersmål än svenska.

Forskningen som diskuterats i denna uppsats visar hur centralt det är att hänsyn till eleven tas vid utformningen av undervisningen. Individuella utvecklingsplaner kan vara en del i detta arbete. Precis som en reviderad studieplan där vissa moment tas bort till förmån för språkträning eller dylikt. Så arbetar lärarna vid den tidigare nämnda Flemingsbergsskolan, t.ex.

Ett annat problem som uppkommit i den undersökta litteraturen är att läroböckerna ofta ligger på en nivå som är fel för elever med annat modersmål än svenska. Även lärarens språk i undervisningen kan vara för komplicerat för vissa elever. Lärobokstexter saknar ofta ett kontextuellt stöd, d.v.s. eleven kan inte få någon hjälp av sammanhanget utan måste helt förlita sig på språket (Hyltenstam & Toumela i Hyltenstam, 1999: 88). Se också exemplet med matteuppgiften i kap. 4.2.3, denna uppsats. Dessutom finns det andra brister i läromedlen än de rent språkliga. Ofta är läroböckerna i skolans kärnämnen fyllda av sociala stereotyper, och starkt fixerade på västvärldens kulturella bidrag till världen. Detta sänder negativa signaler till minoritets elever från andra delar av världen (SOU 2006:40: kap.2). En översikt av litteraturen som elever med annat modersmål än svenska arbetar med behöver göras. Det är också viktigt att läraren är medveten om vilket språk han eller hon använder i undervisningssituationer.

Ett närmare samarbete mellan ämneslärare och svenska2 lärare, som t.ex. exemplet i kap. 4.2.1, denna uppsats, skulle kunna underlätta elevernas inläring av nytt stoff. Parszyk skriver att modersmållärares kompletterande kunskap skulle kunna överbrygga språkliga hinder (här i ämnet matematik), vilket bekräftas empiriskt i undersökningar av finska tvåspråkiga klasser, där eleverna har lika goda resultat som svenska elever (Parszyk, 1999: 243).

En jämlik skola behöver inte heller vara en skola där alla elever behandlas likadant. Denna likabehandling kommer med största sannolikhet i så fall leda till att vissa elever hamnar utanför. Särskilt inte om man med likabehandling menar att alla elever ska undervisas på samma språk, oavsett hur väl den enskilda eleven behärskar detta (Parszyk, 1999: 242). Även om det kan finnas motstånd mot tvåspråkiga klasser eller sammansatta klasser, både från elevernas föräldrar och allmänheten, så kan inte elever med ett annat modersmål än svenska få samma tillgång till utbildning om de inte behärskar språket de undervisas på.

Flera forskare talar också om en erkännande pedagogik. Med det menas en pedagogik som visar intresse för elevernas bakgrund. Istället för krav på omedelbar assimilering förordas lyhördhet och intresse för elevernas egen bakgrund och språk. För att detta ska vara möjligt ställs krav på lärarens kunskaper om elevernas modersmål och deras hemländers kulturer (Parszyk, 1999: 242 & Axelsson i Axelsson red., 1999: 26, Cummins, 1997, i Rodell Olgac i Axelsson red. 1999: 75). Att undervisningen ska bygga på elevernas egna erfarenheter, istället för att bara försöka täcka upp för deras brister, är en av de framgångsfaktorer som Myndigheten för skolutveckling presenterade i sin rapport. Tyvärr tenderar lärare, i all välvilja, att osynliggöra elevernas bakgrund i sin strävan att behandla alla lika.

För att kunna utgå från individen krävs att skolans personal faktiskt känner till något om denne. Den ovan nämnda rapporten från Myndigheten för skolutveckling föreslår att

en grundligare undersökning om elevernas bakgrund görs. Lärare behöver få information om tidigare skolgång, språk och andra detaljer som kommer att påverka elevens skolsituation.

Att motsätta sig att elever får undervisning i ett eller flera skolämnen på sitt modersmål med motiveringen ”bor man i Sverige får man anpassa sig” är inte särskilt demokratiskt. Vi har en växande minoritet med annat modersmål än svenska, varav många är skolbarn i grundskolan. Att kräva att en tioåring som bott i Sverige ett knappt år ska kunna följa samma studieplan som elever med svenska som modersmål är orimligt, och knappast i linje med Lpo94:s formuleringar om en likvärdig skola.

5.2 Involverade föräldrar

Det är inte ovanligt att elever med ett annat modersmål än svenska kommer från en kultur där synen på skolan och undervisning skiljer sig från den här i Sverige. Och även om de kommer från en kultur där föräldrarna generellt ser sina barns skolgång som oerhört viktig, kanske de har andra krav och förväntningar än svenska föräldrar. I Somalia, t.ex., har den muntliga traditionen historiskt sett alltid varit överordnad den skriftliga. Det somaliska skriftspråket fastställdes först 1972. I stället har poesi och bandupptagningar spelat en central roll i berättandet och vidarebefordrandet av information (Rodell Olgac i Axelsson, red. 1999: 65). För relativt nyanlända familjer kan det kanske vara svårt för föräldrarna att förstå det svenska skolsystemet. Särskilt eftersom det ofta finns språkliga hinder för kommunikation. Myndigheten för skolutveckling skriver i sin rapport om vikten av att föräldrarna får information på sitt eget språk. Samtidigt är det inte bra om det blir en arbetsbörda som läggs på modersmållärarna att översätta. Det är också viktigt att det finns tolkar att tillgå. Föräldramöten kan t ex organiseras så att det hålls ett gemensamt med övergripande information för varje språkgrupp som finns representerad i skolan.

Att inkludera föräldrar och närmiljö i skolan är viktigt för att eleverna ska nå skolframgång. Det är viktigt att föräldrarna har klart för sig att skolan är en mycket viktig faktor för hur deras barn kommer att klara sig längre fram i livet. Föräldrarna kan dock ha höga krav på hur väl barnen ska prestera i skolan, och motsätta sig modersmålsundervisning, svenska2 samt skolformer som tvåspråkig klass och sammansatt klass, av rädsla för att deras barn inte ska lära sig ordentlig svenska (Parszyk, 1999: kap.3). På den tidigare nämnda Krockbäcksskolan anser personalen att den studieverkstad de bedriver också skapar kontakt med föräldrarna. Föräldrarna ses också som en resurs med kunskap som är viktig, även om den inte nödvändigtvis är akademisk (Cederberg i Integrationsverket 2003: 13-14). Föräldrarna kan ha mycket höga krav på sina barn, och inte vilja att de ska få ämnen eller moment borttagna från sitt schema till förmån för modersmålsundervisning eller ämnesundervisning och studiestöd på modersmålet. Här blir dialogen mycket viktig, så att föräldrarna och skolan har samma mål med elevens skolgång.

5.3 Möjlighet att utveckla sitt tänkande och lärande på modersmålet

Denna uppsats handlar om elever med annat modersmål än svenska. Att dessa elever undervisas på sitt andraspråk och inte har samma förutsättningar som sina klasskamrater med svenska som modersmål utgör själva kärnan i denna uppsats. Tidigare har språkets betydelse som tankeverktyg diskuterats (se kap.2.1, denna uppsats). I Myndigheten för skolutvecklings rapport från 2004 framhålls möjligheten att utveckla sitt tänkande och lärande på modersmålet som den enskilt viktigaste faktorn för skolframgång.

I Parszyks undersökning tycks eleverna tolka alla möjligheter till en jämlik skola i ljuset av de skarpt framträdande språkproblemen (Parszyk, 1999: 242). Undervisningsformer som inkluderar elevernas modersmål tenderar att hamna i konflikt med allmänhetens krav på integration. Även de berörda elevernas föräldrar kan uppleva denna särbehandling negativt. Ur undervisningssynpunkt är dock tvåspråkig klass och sammansatt klass effektiva. När Myndigheten för skolutveckling genomförde sin undersökning 2004, med bland annat intervjuer och enkäter, var mer undervisning på modersmålet ett behov som både skolor och kommuner sett (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 56).

Ett ämne som elever med annat modersmål än svenska förväntas klara bättre än andra ämnen är matematik. Ofta sätts en mattebok i händerna på nyanlända, eftersom de inte är textbundna på samma sätt som övriga skolböcker. Skolans läroböcker har dock ofta verklighetsfrämmande matematikuppgifter, och orden kommer in i undervisningen innan eleverna har behov av dem (Parszyk, 1999: 91). Titeln till denna uppsats kommer från en situation med matematikundervisning, då något så självklart, för oss, som termen "lika med" ställde till svårigheter. Språket i matematik undervisningen skiljer sig från elevernas vardagsspråk. För de elever som lyckats lösa svåra uppgifter i matematik var goda svenskkunskaper en gemensam faktor, enligt de nationella utvärderingarna i matematik. Samma utvärderingar visade att elever med annat modersmål än svenska i tvåspråkiga klasser lyckas bättre med textade matematikuppgifter än elever med annat modersmål än svenska i svenskklasser (Parszyk, 1999: 244).

På skolor där eleverna kan få möjlighet att även ha viss ämnesundervisning med sina modersmåls lärare, eller har tillgång till en studieverkstad eller liknande (se kap. 4.1.3, denna uppsats) får de i viss mån chansen att formulera nya ord och begrepp på sitt modersmål. Skolkommittén efterfrågade synpunkter från skolpersonal och intresserade inför sitt delbetänkande *Krock eller möte – den mångkulturella skolan*. Flera lärare skrev om de positiva effekterna av att samarbeta med modersmåls lärare. Två lärare vid Rinkebyskolan utanför Stockholm skriver att deras erfarenhet är att studiehandledning på modersmålet är oerhört betydelsefull. Särskilt för språksvaga elever som anses ha inlärningssvårigheter, och de efterlyser en diskussion om nya former för studiehandledning på modersmålet (SOU 1997: 88).

Eckebrant talade på sin föreläsning om modersmålets betydelse för språkutvecklingen, och ser tvåspråkig undervisning som ett medel för att eleverna ska nå målen. Hon berättar att hon märkt att ju högre krav som ställs på eleverna ju bättre går det för dem som fått tvåspråkig undervisning jämfört med dem som gått i vanlig svenskklass. Ett problem som lätt uppstår i skolor där det går många elever med annat modersmål än svenska är att nivån på undervisningen blir alldeles för låg eftersom man måste förenkla språket så mycket. Det är att göra eleverna en björntjänst. Eckebrant är rektor för Gårdstensskolan i Göteborg (se kap. 4.1.1, denna uppsats), där man nu har börjat arbeta med tvåspråkig

undervisning (Eckebrant, 2006). En motiverad satsning enligt Myndigheten för skolutvecklings rapport om skolframgång för sent anlända elever.

Eleven måste få möjlighet att kommunicera och tänka på sin egen kunskaps- och begrepps nivå, och inte bara på den begränsande nivå som andraspråket räcker till för. Eleven måste få möjlighet att utveckla sin tankeförmåga på sitt förstaspråk (Bergman m.fl., 1999: 64).

Myndigheten för skolutveckling föreslår att möjligheten till att genomföra prov på sitt modersmål, eller med hjälp av tolk byggs ut. Detta för att enbart ämneskunskaper istället för elevens svensk kunskaper ska mätas. Myndigheten föreslår också att en nätbaserad ämnesundervisning på modersmålet (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 54-56).

5.4 Organisation och personal

Kunnig och kompetent personal är inte en avgörande framgångsfaktor enbart i arbetet med elever med annat modersmål. Det är dock möjligt att pedagoger som arbetar med dessa elever behöver en särskild kompetens. Det är inte bara lärare som behöver kompetensutvecklas, utan också skolledning, och inte minst de lokala skolpolitiker som möter och ansvarar för de sent anlända eleverna. Många skolor och kommuner uppger att de är missnöjda med sin egen verksamhet men saknar kunskap och verktyg att förändra den (Myndigheten för skolutveckling 2003: 52).

Myndigheten för skolutveckling föreslår stöd och handledning till berörda lärare, samt en fungerande plattform där skolpersonal kan utbyta erfarenheter med varandra. Att utveckla lärarutbildningen är en långsiktig lösning, som också tas upp i Skolkommitténs delbetänkande *Krock eller möte – om den mångkulturella skolan* (Myndigheten för skolutveckling, 2004: 52 & SOU, 1997: 92).

5.5 Sammanfattning av kapitel 5

Vad förordar då forskningen att dessa elever behöver för att vi ska kunna tala om en likvärdig skola för alla? Det skulle, lite tillspetsat, kunna sammanfattas med ett ord: Flexibilitet.

Elever med annat modersmål än svenska behöver få sin bakgrund erkänd, och undervisningen bör utgå från deras tidigare erfarenheter och kunskaper, snarare än att vara upplagt för att försöka reparera brister. Det är viktigt att dessa elever får möjlighet att utveckla sitt modersmål, och att de, särskilt om kunskaperna i andraspråket svenska är låga, möjlighet att utveckla sitt tänkande och kommunicera på sin egen begrepps nivå, till vilket svenskan kanske inte räcker till. Ämnesundervisning på modersmålet, i olika utsträckning, är ett medel för att dessa elever ska uppnå målen.

Kunskap om elevens förflutna, tidigare skolgång, m.m. är viktigt för att skolpersonal ska kunna planera för eleven.

Det krävs att skolan är villig att förändra sin organisation, och att låta den vara flexibel. Ämnesövergripande samarbete underlättar, och det ultimata är om modersmåls lärare och Sv2 lärare kan vara involverade i planeringen för de berörda eleverna. Det är också viktigt att elevernas föräldrar är insatta, och att det finns en fungerande dialog mellan skola och hem. Undervisning som är väl konkretiserad och kontextuellt bunden underlättar för elever med annat modersmål i svensk klass. Också läromedel har visat sig ofta ligga på en nivå som är för fel, och genom att använda för enkelt språk och för enkla uppgifter läggs undervisningen på en nivå som är för låg.

6 Hur omsätter statliga myndigheter teoretiska forskningsresultat, rörande elever med annat modersmål än svenska, i praktiken?

Den 16 augusti 2006 kan man i Sydsvenska Dagbladet läsa att dåvarande skolministern Ibrahim Baylans (s) föreslår en miljardsatsning på landets problemskolor. Denna satsning skulle gå till liknande verksamheter som studieverkstaden i Krokbäcksskolan (se kap. 4.1.3, denna uppsats), som skolministern blivit inspirerad av (Fürstenberg, 2006). Detta var ett förslag från den socialdemokratiska regeringen, och efter regeringsskiftet är det svårt att i skrivande stund säga något om hur det blir med dessa miljarder.

Under de senaste åren har myndigheters intresse för frågor som rör s.k. utsatta skolor ökat i intensitet. De ökande klyftorna mellan ”svenskar” och ”invandrare” ökar, och den senare gruppen är klart överrepresenterad bland de elever som inte lyckats uppnå målen i skolans kärnämnen. Detta är inte ett problem bara för dessa ungdomar som går ur grundskolan utan möjlighet att läsa vidare, utan för hela vårt samhälle. Att en växande minoritet av befolkningen ser att de inte har samma möjligheter som majoriteten, de ”svenska”, kan få mycket allvarliga konsekvenser. Detta blev mer än tydligt i Frankrike, då missnöjet under 2006 tog våldsamma former.

Som nämnts i kap. 4 väckte tvåspråkiga klasser uppståndelse i Malmö för några år sedan. Eva-Kristina Salameh, doktor i medicinsk vetenskap och logoped vid universitetssjukhuset i Malmö, har lång erfarenhet av att arbeta med tvåspråkighet. Hon säger att det är svårt att få beslutsfattare att inse modersmålets betydelse. Hon anser att vi i Sverige har en rad fördomar och rädslor mot att introducera två- eller flerspråkig undervisning i Sverige. Men verkar det inte vara några problem när det gäller tvåspråkiga klasser med högstatusspråk, som svensk/engelska klasser. Salameh tror att det handlar om att olika språk har olika status och makt (Salameh, 2003). Idag verkar inte debatten vara riktigt lika hätsk, och Myndigheten för skolutveckling ger under 2006 och 2007 ett stimulansbidrag till skolor som arbetar med studiestödande verksamhet på modersmålet.

Samtidigt som satsningar av typen ovan görs, finns det en oro för att de bristande svenskkunskaperna hos elever med utländsk bakgrund leder till ökad segregation. Två ledande folkpartister i Malmö, kommunalrådet Ewa Bertz och riksdagsledamoten Allan Widman, har i januari 2007 lämnat ett förslag till Malmös kommunfullmäktige om att förbjuda skolbarnen i Malmö att tala något annat språk än svenska under lektionstid (språklektioner undantagna). Förslaget syftar till att erbjuda elever i segregerade områden så många tillfällen att öva sig på svenska språket som möjligt. Förslaget har mötts av kritik från landets båda lärarförbund, men integrationsminister Nyamko Sabuni (fp) tycker att förslaget kan vara bra i segregerade områden (Ledberg & Svantesson, 2006). Vikten av att behärska svenska ska inte ifrågasättas, men förslaget sänder negativa signaler till elever med annat modersmål. För elever med begränsade svenskkunskaper är möjligheten att få en uppgift förklarad på modersmålet av en klasskompis dessutom värdefullt. Metta Fjelkner, ordförande i Lärarnas riksförbund, anser att i de fall många språk i klassrummet innebär problem kan det lösas av skolan i fall till fall (Ledberg & Svantesson, 2006). Utifrån den forskning som presenterats i denna uppsats torde inte ett dylikt förbud vara positivt för dessa elevers studieresultat, och det är knappast i linje med läroplanens formuleringar om en utbildning som utgår från elevens tidigare erfarenheter, behov och språk (Lpo94: s.4). Att lära sig så bra svenska som möjligt är naturligtvis ett behov som elever med annat modersmål har, men

detta behöver inte nödvändigtvis ske genom ett förbud mot att använda modersmålet och de signaler ett sådant förbud sänder.

Detta kapitel kommer att fokusera på de satsningar som myndigheter initierat och hur det relaterar till forskningen inom ämnet.

6.1 Regeringens satsningar riktade till skolor med hög andel elever med annat modersmål

Under 1990-talet ökade segregationsproblemen i Sverige p.g.a. den ökade invandringen. Problemen var, och är, störst i de större städerna, där olika bostadsområden och stadsdelar som på en del håll kom att bli antingen bebodda av i stort sätt enbart "svenskar" eller "invandrare". Segregationen påverkade skolorna i de invandrartäta områdena, eftersom elever med annat modersmål än svenska är en mer resurskrävande grupp av praktiska skäl, samtidigt som bostadssegregationen kom att innebära stora klasskillnader. Hög arbetslöshet och utanförskapskänsla hos elevernas föräldrar är också faktorer som påverkar skolgången negativt (se kap.3, denna uppsats). Storstadssatsningen var ett åtgärdsprogram från regeringen riktat till de mest utsatta stadsdelarna, och tanken var att det skulle minska segregationen. Satsningen har i efterhand blivit kritiserad för att ha skapat ett ökat bidragsberoende i de berörda områdena. En del av pengarna från satsningen kom dock skolorna i de segregerade stadsdelarna till godo, och kunde initiera projekt som t.ex. studieverkstaden på Krokslätskolan (se kap.4.1.3, denna uppsats).

Den tidigare regeringen beslutade i maj 2003 att ge Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att arbeta för en förbättrad förskole- och skolsituation. I segregerade områden. För att ytterligare förstärka satsningarna avsattes även pengar i budgetarna för 2006 och 2007 med 70 respektive 150 miljoner kronor till satsningar inom området. I 2006 års ekonomiska vår proposition framfördes att en särskild strategi för utbildning för nyanlända barn och ungdomar skall tas fram. Myndigheten för skolutveckling fick i uppdrag att göra det, och den första delrapporten skall komma i maj 2007. I budgeten fastslogs också att 1000 resurspersoner skulle anställas på skolor i segregerade områden. I budgetpropositionen för 2007 anger man att de planerade satsningarna kvarstår, och förlängs med 150 miljoner kronor även under år 2008. Vad gäller satsningen på resurspersoner så kommer också den att fortsätta, men revideras så att kommunerna främst anställer lärare. Satsningarna på sommarskolor för elever som har svårigheter att uppnå målen kommer också att fortsätta under 2007 (Prop. 2006/07:1: 66-67).

6.2 Myndigheten för skolutvecklings satsning under 2006-2007

Efter att ett antal rapporter om skolsituationen för elever med annat modersmål än svenska har presenterats har Myndigheten för skolutveckling beslutat att, inför ramen för regeringens stöd till kommuner i segregerade områden, under 2006 och 2007 ge ett särskilt stimulansbidrag till skolor som utvecklar ämnesundervisning på modersmålet (Myndigheten för skolutveckling, 2006).

Undervisning på modersmålet har alltså nu kommit att ses som ett medel för att motverka segregation istället för något som kan bygga på den. Satsningen avser också till att gå till kompetensutveckling för flerspråkiga lärare. För att skolorna ska få ta del av satsningen krävs att de har ambitionen att fortsätta bedriva tvåspråkig undervisning på längre sikt. Det finns två villkor för skolor som vill ta del av satsningen. Det första är att

skolhuvudmannen ska organisera en ny tvåspråkig undervisning eller utveckla befintlig undervisning. Skolhuvudmannen ska också utse tvåspråkiga pedagoger som ska få möjlighet att bredda sin utbildning i en omfattning av minst tjugo poäng. Denna eller dessa pedagoger ska sedan ha minst en halvtidstjänst med tvåspråkig undervisning. Myndigheten har dessutom utsett 32 dialogkommuner som medverkar i mångfaldsuppdraget "Bättre resultat och minskade skillnader 2006-2007". Flera av dessa utvalda kommuner har varit med och tagit fram handlingsplanen för uppdraget. Kommunerna är utvalda då de har låg måluppfyllelse, och omfattar landets största städer. Arbetet varierar från kommun till kommun, det kan t.ex. röra sig om särskilda satsningar på matematik eller språkutveckling, men alla de involverade kommunerna har regelbunden kontakt med myndigheten. Syftet med dialogerna är att få inspiration och konstruktiv kritik på arbetet, och myndigheten talar om fem röda trådar nämligen: verklighetsanknytning, delaktighet och inflytande, struktur och systematik, forskningsanknytning samt spridning. Det är ett ömsesidigt utbyte mellan kommunerna och myndigheten, och är ett sätt att knyta forskning till praktik (Myndigheten för skolutveckling, 2006).

Myndigheten har också utsett 56 (hittills) idéskolor. Dessa skolor ska fungera som inspirationskällor och dela med sig av sina erfarenheter till andra skolor. Detta för att motverka att bra idéer inte stannar hos en kommun, okända för andra i liknande situation (Myndigheten för skolutveckling 2006).

6.2.1 Hur relaterar dessa insatser till forskningen?

Myndigheten för skolutvecklings satsningar under 2006-2007 kan relateras direkt till den rapport myndigheten publicerade 2004, *Vid sidan av eller mitt i – om undervisning för sent anlända elever i grund- och gymnasieskolan*. Detta var resultatet av att myndigheten under 2004 hade fått i särskilt uppdrag av regeringen att uppmärksamma de sent anlända elevernas situation. I rapporten refereras bl. a. till Cummins och Parszyk, som också finns omnämnda i denna uppsats. I rapporten framgick att både skolor och kommuner såg behov av ökade möjligheter till studiestöd på modersmålet samt ett ökat utbyte av erfarenheter skolor emellan, vilket kan spåras i myndighetens satsningar.

Regeringen gav Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att förbättra skolsituationen i segregerade områden 2003, utifrån forskning och praktiska erfarenheter. Myndigheten för skolutveckling har genomfört enkäter och intervjuer med skolpersonal i segregerade områden, och i sin rapport refererar de till tidigare forskning. De satsningar som sedan föreslogs grundade sig på de framträdande behov som skolor och kommuner själva uppgav att de hade.

7 Sammanfattande diskussion

Sverige har under senaste decennierna genomgått stora typografiska förändringar. Från att ha varit en relativt homogen nation har vi fått en växande minoritet, som till på köpet är ytterst heterogen. Skolan utsätts för stora påfrestningar, men snarare än att se över verksamheten tenderar man att istället leta efter fel hos individen.

I den svenska skolan är elever med annat modersmål än svenska överrepresenterade bland de elever som inte har uppnått målen för grundskolans kärnämnen. I en rapport av skolverket framgår det att de främsta problemen i skolan för elever med annat modersmål än svenska inte är språkliga, eller ens kopplade till skolan. Elever med utländsk bakgrund hade en stor del icke godkända i kärnämnen, även bland de elever som var födda i Sverige. Problemen verkar snarare vara kopplade till klass och livssituation. Arbetslösa föräldrar och segregerat boende var två faktorer som påverkade elevernas resultat negativt. Skolverket konstaterade dock att faktumet kvarstod att språkförbistringar försvårar skolgången, och att en ytterligare översyn av situationen, särskilt för de relativt nyanlända eleverna (de som anlänt tre år efter det att skolstart, eller senare), var nödvändig.

I detta kapitel kommer uppsatsens resultat- och analysdel (kap. 4, 5 och 6) att kopplas till de frågeställningar som presenterades i kap. 2.

7.1 Hur kan skolor arbeta för att studieresultaten för elever med annat modersmål än svenska ska förbättras?

I Sverige finns möjlighet att bedriva tvåspråkig undervisning i tvåspråkssklass eller sammansattklass till och med årskurs sex. I tvåspråkssklass har alla elever ett annat gemensamt modersmål än svenska, och i sammansatt klass går elever med annat gemensamt modersmål än svenska tillsammans med elever med svenska som modersmål. I tvåspråkig klass sker undervisningen under de första åren till största del på modersmålet, för att gradvis övergå till svenska. I sammansatt klass har eleverna med annat modersmål dels undervisning på sitt modersmål för sig, och undervisning på svenska med hela klassen.

Dessa undervisningsformer är bara tillämpliga om det finns ett större antal elever med samma modersmål i kommunen. Sveriges elever med utländsk bakgrund är en mycket heterogen grupp och tvåspråkig undervisning i modersmålsklasser är inte alltid praktiskt genomförbart, särskilt inte för de mindre minoritetsspråken i kommunen. Det finns andra lösningar som studiestöd och läxhjälp efter skoltid. Denna kan antingen bestå av att lärare som talar något av de minoritetsspråk som finns representerade på skolan, men också extra studiestöd och läxhjälp på svenska är värdefull. De elever som är berättigade till modersmålsundervisning kan dessutom få studiestöd av modersmålsläraren i olika ämnen.

Skolor som har en hög andel elever med utländskbakgrund kan dessutom välja att särskilt profilera sig som mångkulturella eller internationella skolor, och framhäva elevernas olika kulturella bakgrund, som ett sätt att skapa positiv stämning och öka måluppfyllelsen.

7.2 Vilka slutsatser om olika arbetsformer kan dras utifrån forskning kring skolframgång för elever med annat modersmål än svenska?

Självklart är det lättare för en elev att lära sig nya saker om undervisningen sker på ett språk som denne behärskar. Myndigheten för skolutveckling har i sin rapport från 2004 tagit fram gemensamma framgångsfaktorer för ökad måluppfyllelse för elever med annat modersmål än svenska. Den enskilt viktigaste faktorn enligt rapporten var att eleverna fick möjlighet att utveckla sin tankeförmåga på modersmålet. Det är också viktigt att skolans arbetssätt styrs av pedagogiskt medvetna val istället för att ekonomiska skäl och tradition styr. Precis som för elever med svensk bakgrund är det lärarens förhållningssätt viktigt. Utgår undervisningen från elevens tidigare kunskaper eller ser läraren enbart till dennes brister. Cummins, en ofta refererad forskare i ämnet, anger förhållandet mellan lärare och elev som den viktigaste faktorn för skolframgång. För elever med ett annat modersmål gäller mer specifikt att extra studiehandledning, och då studiehandledning på modersmålet ger goda resultat. Modersmållärares möjligheter att delta i planeringsarbetet och ha tid att ge studiehandledning är en viktig framgångsfaktor. Då forskning visar att andra bakgrundsfaktorer än de rent språkliga, har betydelse för elevernas skolgång, är relationen mellan föräldrar och skola viktig. Att uppleva ett utanförskap påverkar elevernas studieresultat negativt. Den likabehandling som ofta eftersträvas, i all välmening, kan då upplevas som ett förnekande eller osynliggörande av elevernas bakgrund och kultur. Precis som det står i Lpo94, har en undervisning som tar sin utgångspunkt i elevens tidigare kunskap, erfarenhet och språk visat sig vara den mest framgångsrika. Något som kanske låter självklart, men i praktiken kan det vara svårt att genomföra. Skolor och kommuner uppger själva att de upplever brister i den egna verksamheten men saknar kunskap eller resurser att förbättra den. Att kunna erbjuda alla elever en likvärdig skolgång kräver flexibilitet och lyhördhet.

7.3 Hur relaterar myndigheters insatser och åtgärder till praktiska erfarenheter och forskning?

Under 2006-2007 satsar Myndigheten för skolutveckling extra på skolor i segregerade områden. Utifrån forskning görs en extra satsning på att uppmuntra skolor att erbjuda ämnesundervisning på modersmålet. Dessutom ges pengar för att dessa skolor ska kunna anställa resurspersoner. Dessa satsningar sker utifrån de behov som skolor och kommuner själva formulerat, då myndigheten under 2004 särskilt utredde situationen för sent anlända elever, d.v.s. den grupp som torde ha de största språksvårigheterna.

Tidigare satsningar på segregerade stadsdelar har gjorts, som storstadssatsningen. Denna kritiserades dock för att snarare stjälpa en hjälpa, men kunde initiera projekt som studieverkstäder i skolor där elever hade låg måluppfyllelse.

7.4 Avslutande diskussion

Denna uppsats har haft till ambition att ge en helhetsbild av skolsituationen för elever med ett annat modersmål än svenska. Många fler faktorer spelar in på studieresultaten än att ha ett annat modersmål än svenska. Elevens sociokulturella bakgrund är avgörande för hur väl en elev lyckas med sin skolgång. Gruppen ”elever med annat modersmål än svenska” är också en grupp där en stor andel av elevernas föräldrar är arbetslösa, eleverna bor också ofta i segregerade områden och har utanförskapskänslor. Dessa faktorer har visat sig påverka skolgången negativt, och delas av elever med svenskbakgrund men som lever under liknande förhållanden.

Ändå är det klart att situationen förvärras av att undervisningen sker på ett språk som eleverna inte till fullo behärskar. Särskilt gäller detta elever som har anlänt fyra år efter skolstart, eller senare. Studiestöd på modersmålet har visat sig ge positiva resultat i form av ökad måluppfyllelse på skolor där det prövats. Ändå väcker dessa förslag skepsis och tveksamhet bland många, eftersom det kan upplevas stå i konflikt med integrationen och dessa elevers svetskunskaper. Samtidigt kan man fråga sig hur det främjar integrationen att en stor minoritet upplever sig ha sämre förutsättningar än majoriteten och är överrepresenterade i låglöneyrken och i arbetslöshetsstatistiken. Denna uppsats vill inte ifrågasätta vikten av att elever med utländsk bakgrund lär sig svenska, utan bar framhålla att detta inte nödvändigtvis måste ske på bekostnad av deras ämneskunskaper. Att varje dag gå till skolan och uppleva att du inte kan, förstår eller duger ger allvarliga konsekvenser för självkänslan. En nitisk likabehandling av alla elever skapar knappast en likvärdig skola för alla elever.

Litteratur

Axelsson, Monica (red.). (1999) *Tvåspråkiga barn och skolframgång – mångfalden som resurs*, Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.

Bergman, Pirkko; Sjöqvist, Lena; Bülow, Kerstin och Ljung, Birgitta (1992) *Två flugor i en smäll, Att lära på sitt andraspråk*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Hyltenstam, Kenneth (red.). (1996) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*, Lund: Studentlitteratur.

Integrationsverket (2003) *Skolan mitt i världen – den öppna skolans möjligheter*, Stockholm: Integrationsverket.

Löfgren, Horst (1986) *Pedagogisk – psykologiska problem, Tvåspråkig undervisning av elever med annat modersmål än svenska, Rapp 85:458*, Malmö: Institutionen för pedagogik.

Myndigheten för skolutveckling (2004) *Vid sidan av eller mitt i? Om undervisning för sent anlända elever i grund- och gymnasieskolan*, Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Parszyk, Ing-Marie (1999) *En skola för andra, Minoritetselevers upplevelser av arbets- och livsvillkor i grundskolan*, Stockholm: HLS Förlag.

Skolverket (2004) *Elever med utländsk bakgrund*, Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2005) *Elever med utländsk bakgrund, En sammanfattande bild*, Stockholm: Skolverket.

Skolverket (1994) Lpo94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*, Stockholm: Skolverket.

Statens offentliga utredningar (1997) *Krock eller möte – om den mångkulturella skolan i SOU 1997:121*, Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Statens offentliga utredningar (2006) *Utbildningens dilemma – demokratiska ideal och andrafierande praxis i SOU 2006:40*, Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Viberg, Åke (1993) *Tvåspråkighet i skolan, ROT-rapport 9*, Stockholm: Centrum för tvåspråkig forskning, Stockholms Universitet.

Artiklar

Edlund, Ulf (2003) Opinionstrycket hindrade projektet att nå enda fram, *Lärarnas Tidning* (15), 9.

Källor från Internet

Fürstenberg, Claes (2006) S vill ge extrapengar åt utsatta skolor *Sydsvenska Dagbladet* (2006-08-16) <http://sydsvenskan.se/malmo/article178308.ece> (besökt 2006-11-09).

Fält, Per (2004) Han vill ha lärare som talar arabiska, *Hallandsnyheter* (2004-04-22), http://www.hn.se/m_standard.php?id=295161&avdelning_1=109&avdelning__2=167 & (besökt 2006-11-09).

Myndigheten för skolutveckling (2006) <http://www.skolutveckling.se> (besökt 2006-11-19).

Ledberg, Britt och Svantesson, Erika (2006) Folkpartister: Skolbarn ska bara prata svenska, *Dagens Nyheter* (2006-01-03), <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1042&a=601805&previousRenderType=6> (besökt 2006-01-03).

Utbildning på hemspråket ger bättre betyg, *Sveriges Radio* (2003-03-27): <http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=206969> (besökt 2006-11-09).

Rauden, Lisbeth (2005) Begripa är ”större” än att behärska språket *Mångkulturellt centrum*, <http://www.mkc.botkyrka.se/utbild/eskilstuna/aina.pdf> (besökt 2006-12-27).

Salameh, Eva-Kristina (2003) <http://www.mau.se/templates/NewsPage.apx?id=338908print=1> (besökt 2006-11-19).

Skolverket (2006) <http://www.skolverket.se> (besökt 2007-01-02).

Swanberg, Linda (2003) Tvåspråkiga lärare kan lösa skolans kris, *Göteborgsposten* (2003-03-13): <http://www.gp.se/gp/jsp/crosslink.jsp?d=113&a=264229> (besökt 2006-11-10).

Föreläsning

Eckerbrant, Eva (2006-09-06) *Skolframgång för alla – Är det möjligt?* Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet.